

ADV N-Mededelingen

DRIEMAANDELIJKS
DERDE TRIMESTER 2024

Dit is het vijfentachtigste nummer van de *ADV-N-Mededelingen*. De publicatie wil u op de hoogte brengen en houden van de werking van het ADVN in al haar aspecten zoals het algemeen beheer, de aanwinsten in de collecties, de dienstverlening, de projecten, de publicaties en de huisvesting. De *ADV-N-Mededelingen* zijn gratis en worden u op verzoek toegestuurd.

Het ADVN | archief voor nationale bewegingen werkt rond het erfgoed van de Vlaamse beweging en andere nationale bewegingen in Europa. De kernopdracht van het ADVN is het verzamelen, bewaren, onderzoeken en toegankelijk maken van dit erfgoed.

Cover: Houtsne. Wannes Van de Velde, s.d.
[Collectie Erfgoed Wannes Van de Velde]

Lange Leemstraat 26
BE-2018 Antwerpen 1
[T] +32 [0]3-225 18 37
[E] info@advn.be
[W] www.advn.be
bankrekening: BE14 4198 0595 9183 | KREDBEBB
ondernemingsnummer: 0431.020.884
RPR Antwerpen

Giften vanaf 40 euro komen in aanmerking voor een attest voor belastingvermindering.
Neem hiervoor contact op met het ADVN.

 www.facebook.com/ADV N vzw

Met de steun van de Vlaamse overheid

Erkenningsnr. P3A8177

*Het verleden is een beproefd bouwwerk van zoveel fouten en nog meer gebreken.
Torsend tegelijk met verve wat nog komen moet, vandaag, morgen, overmorgen.*

Bijdragen

Aragorn Fuhrmann, Winne Goby, Sophie Gyselinck, Ann Mares, Dirk Rochtus, Nico Van Campenhout

Digitale beeldbewerking & beeldredactie

Ann Van Gastel

Fotografie

Peter Maes

Vormgeving

Ann Van Gastel

Coördinatie

Sophie Gyselinck

Administratie

Marleen Deridder

Druk

Graphius – New Goff, Gent

Verantwoordelijke uitgever

Dirk Rochtus

Lange Leemstraat 26, 2018 Antwerpen

Alle bijdragen komen tot stand in samenwerking met de Wetenschappelijke Raad van het ADVN

Overname van bijdragen kan enkel na schriftelijke toestemming van de uitgever
© 2024 Archief en Documentatiecentrum voor het Vlaams-nationalisme vzw

DIT NUMMER ADEMT MUZIEK

Er zit muziek in dit nummer van *Mededelingen*. Tijdens een schooningsactie werd in onze collectie een originele pianopartituur ontdekt die in 1926 voor het Verbond der Vlaamsche Oudstrijders (VOS) werd gecomponeerd door Firmin Swinnen. Deze in 1922 Amerikaan geworden Belg was niet de eerste de beste. Als organist-componist verwierf hij bekendheid buiten de landsgrenzen. Zijn muzikale improvisaties bij de stomme films bleven niet onopgemerkt in de VS. Voor het opluisteren van hun mondaine sociale leven werd Swinnen als organist geëngageerd door Pierre du Pont, een telg van een van de rijkste Amerikaanse families. Het bedrijf DuPont was een munitieproducent en chemieconcern van formaat en bestaat nog steeds. Het bedrijf kwam overigens vanaf de jaren 1990 in opspraak wegens klachten over PFAS-vervuiling (zie o.a. ook de krachtige film *Dark Waters*, 2019).

Op het familielandgoed Longwood Gardens in Philadelphia liet Du Pont voor Swinnen een orgel bouwen met meer dan 10.000 pijpen. Hoe tijdens zijn succesvolle Amerikaanse carrière de band met Vlaanderen sterk bleef en leidde tot de totstandkoming van het VOS-bondslid, daarover vertelt ADVN-onderzoeker Aragorn Fuhrmann in een boeiende eerste bijdrage in dit nummer.

*... Weg den oorlog! Weg het onrecht!
Weg vermomde slavernij! ... Ieder volk op de aarde vrij ...*

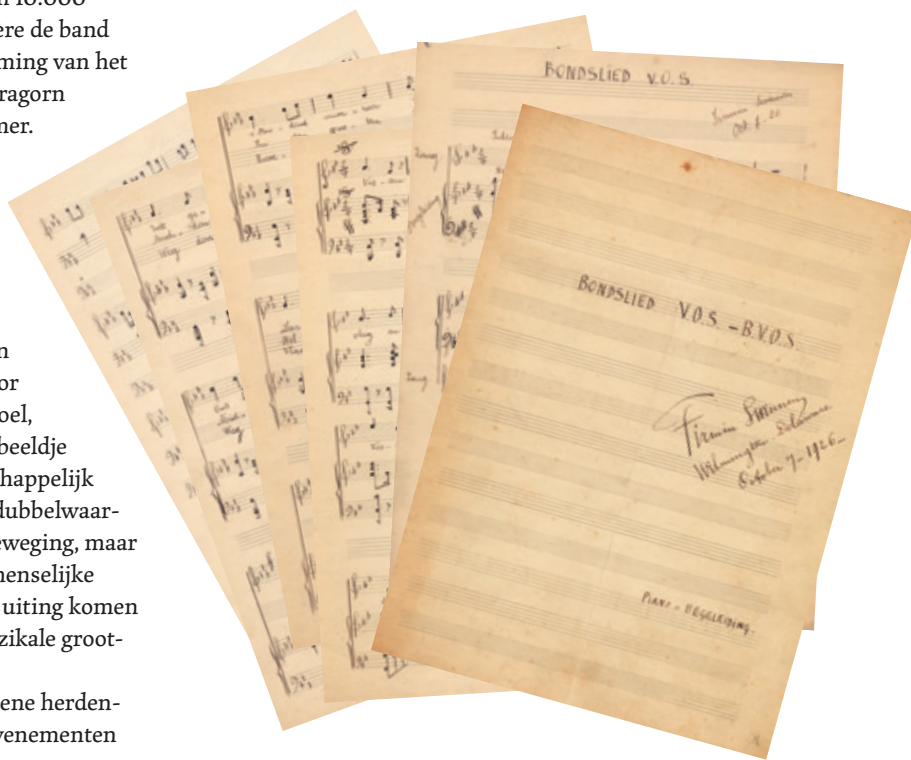
Bepaalde passages uit het VOS-bondslid zouden zomaar weggelopen kunnen zijn uit het repertoire van Wannes Van de Velde. Wijkvereniging Klein Antwerpen verhuisde in 2021 een bronzen beeldje van Wannes, door beeldhouwer Michael Bracke gekneed op een Thonetstoel, naar het ADVN. Naar aanleiding van dit aandoenlijke beeldje in het hart van de Juffertuin, schreef vrijwillig wetenschappelijk medewerker Nico Van Campenhout een tekst over de dubbelwaardige en complexe band van Wannes met de Vlaamse beweging, maar ook over veel meer dan dat. In de bijdrage worden de menselijke waarden van Wannes vooropgesteld die zo treffend tot uiting komen in zijn teksten en zo in lijn zijn met zijn veelzijdige muzikale grootheid. Klein beeldje, maar grote meneer.

Vorig jaar waren er, 15 jaar na zijn overlijden, verscheidene herdenkingsactiviteiten, maar ook nu nog wordt via allerlei evenementen

het erfgoed van Wannes verder levendig gehouden en gedeeld. Zo verschijnt begin oktober een tekst van zijn hand in het straatbeeld op de Koolkaai in Antwerpen, er is een boek op komst met zijn teksten voor het poesjenellentheater, ... en er zijn zijn liedjes.

In het nawoord gaat ADVN-voorzitter Dirk Roctus eveneens de muzikale toer op door Johann Gottfried Herder in het voetlicht te plaatsen met een bruggetje naar Willem De Meyer, stichter van het Vlaamsch Nationaal Zangverbond en later van het Algemeen Nederlands Zangverbond en van de Dag van het Vlaamse lied. Het vermogen van muziek als “diepe aangrijpingskracht in het gemoed” of “blikopener van de ziel” komt ook tot uiting in de nieuwe bijdrage die Geert Buelens (Universiteit Utrecht) schreef over populaire muziek voor de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* (devb.be).

Veel leesgenoegen, Ann Mares

SWINNEN DRIVE. Hoe een meester-organist uit de Nieuwe Wereld het Bondslied van de Vlaamse oud-strijders componeerde

Enkele maanden geleden ontdekten de collectiemedewerkers van het ADVN tijdens een opruimactie bij toeval een oude pianopartituur. Op de gerafelde lichtbruine vellen prijken sierlijke, met de hand geschreven muzieknoten, vergezeld door plechtige woorden: *"Door het lange leed gelouterd, / Zwoeren wij den duren eed: Vlaanderen vrij en groot te maken / En te weren 't oorlogeleed".*

Het bleek te gaan om het gezamenlijke 'Bondslied' van het Verbond der Vlaamse Oud-Strijders (VOS) en dochterorganisatie Bond van Vlaamse Oud-Soldaten (BVOS). Het document dat al die jaren stilzwijgend deel had uitgemaakt van de ADVN-collectie, is het originele manuscript van dit in 1926 gecomponeerde lied. Intrigerend genoeg kwamen de melodie en muzikale begeleiding echter niet tot stand in Vlaanderen, maar in het Amerikaanse Kennett Square, in de staat Philadelphia. De componist was immers niemand minder dan Firmin Swinnen, een uit Herselt (bij Westerlo) afkomstige musicus die tussen zijn dertigste en zijn veertigste uitgroeide tot een klinkende naam in de Amerikaanse orgelwereld.

Onder: Firmin Swinnen aan het orgel. [Erfgoed Herselt]

Rechts: Pagina van de partituur van het 'Bondslied' van VOS-BVOS. [ADVN, BE ADVN AC61 - Archief Verbond der Vlaamse Oud-Strijders (Verbond VOS)]

Dat Swinnen zich als artiest van internationaal statuut engageerde om de Vlaamse oud-strijders van een lijflied te voorzien, mag tekenend heten voor het contrastrijke parcours van de organist, die zich bewoog op het snijvlak van traditie en vernieuwing, frivoliteit en devotie, kosmopolitisme en Vlaamse beweging.

Links: Eén van Swinnens composities verscheen als bijlage bij het katholieke damestijdschrift *De Lelie* (1909-1914), dat niet alleen een flamingantische en cultureel Groot-Nederlandse toon aansloeg, maar ook ijverde voor vrouwenemancipatie.

Rechts: Omslag van Swinnens *Vijf liederen*, gedrukt door Jan Boucherij.
[Beiden: Bibliotheek van het Koninklijk Conservatorium Antwerpen]

De omzwervingen van een wendbare organist

Voor Firmin Swinnen (1885-1972) zou de klank van een orgel altijd verbonden blijven met zijn Vlaamse en katholieke achtergrond, hoe ver zijn instrument hem ook van zijn geboortestreek voerde. Hij groeide op als zoon van de koster van Scherpenheuvel, Mattheus Tryphon Swinnen, die tot Firmins vijfde levensjaar het voorrecht genoot om orgel te spelen in een basiliek. In 1890 verhuisde het gezin naar Herselt, waar vader Swinnen hetzelfde beroep uitoefende. Hoewel de soundtrack van Firmins jeugd daardoor overwegend plechtstatig en ingetogen getoond was, liet ze ook ruimte voor luchthartigheid. Zo zou Swinnen als volwassene levendige herinneringen bewaren aan die keer dat een rondreizend circus neerstreek in Herselt. Ter gelegenheid van een christelijke hoogdag werd het dorp overspoeld door rondtrekkende kunstmakers en kermislieden, die voor de lokale bevolking allerlei attracties in petto hadden: van uitheemse diersoorten en een paardenmolen tot magische lantaarns en fotografie. Zoals verderop zal blijken, liet deze vrolijke ontmoeting tussen het heilige en het carnavaleske een diepe indruk na op Swinnen en gaf ze mee vorm aan zijn Vlaanderen-beeld.

Onder het leermeesterschap van Tryphon Swinnen maakte zoon Firmin zich al op jonge leeftijd het orgelspel eigen. Omdat de jongen onmiskenbaar blijk gaf van talent, schreven zijn ouders hem toen hij 16 jaar oud was in aan het Koninklijk Vlaams Conservatorium te Antwerpen. Swinnen kreeg er les van eminente docenten als Arthur de Hovre en Paul Gilson, organisten die – zonder zich als

uitgesproken Vlaamsgezind te afficheren – wel banden onderhielden met de culturele Vlaamse beweging. Zijn echte initiatie in het flamingantisme volgde enkele jaren later, toen de jonge musicus zich engageerde in de ontlukende Vlaamsgezinde studentenbeweging. Tijdens de bijeenkomsten van het Westerlose gezelschap Eigen Wezen Adelt ontmoette Swinnen onder anderen de toekomstige schrijver Ernest Claes, die hem introduceerde in het Leuvense studentenleven. Vijftig jaar later memoreerde diezelfde Claes in zijn boek *Leuven, o Dagen, schone Dagen* (1959) hoe Swinnen op 7 maart 1909 piano had gespeeld tijdens een feestgelegenheid van het Vlaamsch Verbond: *"In het studentenhuys in de Vaarstraat sprak Gust Doussy, liet Firmin Swinnen zijn zachte liedjes horen"*.

Rond diezelfde tijd componeerde Swinnen voor het eerst zélf aan het klavier. Het betrof daarbij in de regel teksten van literair getalenteerde streekgenoten – onder meer de Vlaamsgezinde leraar en liedjesschrijver Lambert Lambrechts – die hij op muziek zette. Enkele van deze liederen gingen in druk bij de Antwerpse uitgever en cultuurflamingant Jan Boucherij. Afgezien van een *'Strijdlid'*, gedicht door een zekere C. De Schutter en opgedragen aan de Vlaamsche Katholieke Polderzonen, vertoonde de inhoud zelden Vlaamsgezinde accenten. Maar door de cultuurnationalistische ambiance in de kringen die hij frequenteerde, raakten wensdromen

over volksverheffing en nationale ontvoogding ondertussen wel verweven met Swinnens zelfbeeld als musicus.

Toen de Eerste Wereldoorlog België bereikte, nam de organist samen met zijn echtgenote Augusta Vantilt de wijk naar Engeland. Swinnen wendde er zijn muzikale vermogens aan voor de goede zaak. In 1914 en 1915 speelde hij zo'n 260 benefietconcerten voor onder andere het Belgische Rode Kruis en het Werk der Vluchtelingen. Het betekende het begin van zijn internationale bekendheid. Uit gebrek aan een eigen inkomen zagen Swinnen en zijn echtgenote zich in 1916 echter opnieuw genoodzaakt tot emigratie. Ditmaal was de bestemming Amerika.

Van Broadway naar Longwood Gardens

Eenmaal geland in de Nieuwe Wereld kwam Swinnen via het netwerk dat hij in Engeland had opgebouwd in contact met de filmtheatereigenaar Samuel 'Roxy' Rothapfel. In de wereld van de stomme film, die in de jaren 1910 en 1920 hoogdagen beleefde, was er een grote vraag naar organisten met improvisatietalent. Roxy toonde zich gecharmeerd van Swinnens vindingrijke spel en bood hem een betrekking aan in het Rialto Theatre. Zo gebeurde het dat de zoon van een Kempense koster vervelde tot organist van het beroemdste filmtheater van New York.

Swinnens carrière in Broadway was gelanceerd. Toen in 1917 het Rivoli Theatre de deuren opende, nam het de Kempenaar in dienst als lid van het symfonisch orkest. Een stukje in *The American Organist* van september 1944 schetst hoe de roem van de Vlaamse organist al snel een hoge vlucht nam: *"And soon he was justly famous in music circles for the persistent sparkle and spontaneity of his playing on Broadway; it is possibly safe to say that he remained the only organist who could work his full shifts in endless procession, seven days a week, and never deteriorate either in style or content. He had a great memory and was equally great in improvisation"*.

Een jonge Firmin Swinnen ten tijde van de Eerste Wereldoorlog. [Erfgoed Herselt]

Als Broadway-organist maakte Swinnen ook in muzikaal opzicht een opmerkelijke evolutie door. Hadden zijn repertoire en speelwijze tot dusver steeds in het teken gestaan van de traditie, dan speelde experiment voortaan een veel grotere rol. Tijdens een filmvoorstelling was het Swinnens taak om gelijke tred te houden met het flitsende en abrupte ritme van het moderne medium bij uitstek. Gewend aan de statige (en vooral ook *statische*) kerkmuziek moest de organist zich nu van zijn meest dynamische kant laten zien en inspelen op *crosscuts*, *close-ups* en *pan-bewegingen*, tussentitels, actiescènes en cliffhangers. Het was een uitdaging die de Kempenaar verras-

send goed lag. Swinnen toonde zich in het bijzonder bedreven in het evoceren van de meest uiteenlopende geluiden: van grommende donderwolken over het geraas van opstijgende vliegtuigen tot flessen die met een knal worden ontkurkt.

In 1923 – één jaar nadat hij en Vantilt zich tot Amerikaanse staatsburger hadden laten naturaliseren – nam Swinnens carrière andermaal een nieuwe wending, die zijn toekomst in een definitieve plooi legde: hij werd de 'huisorganist' van de rijke industrieel Pierre du Pont, die de eigenaar was van het landgoed Longwood Gardens in Kennett Square, Philadelphia. Du Pont liet een orgel van 63 registers voor hem maken. Deze gang van zaken was, zoals Annelies Focquaert toelicht in een lezenswaardig biografisch stuk over Swinnen, *"in Amerika 'bon ton' onder de allerrijksten: hoe groter en spectaculairder het orgel, hoe bekender en populairder de organist, hoe beter"*. Toen Swinnen in 1929 zelf een orgel van bijna groteske omvang ontwierp, stond zijn mecenas dan ook in voor de financiering. Het resultaat was een Aeolian Pipe Organ met 10.010 pijpen, 146 registers en 4 klavieren, dat zich vandaag nog steeds in de balzaal van Longwood Gardens bevindt.

Het opzwepende ritme van de natie

Tot 1956 verzorgde Swinnen elke zondag van 15.00 uur tot 17.00 uur een concert voor Du Pont en de bezoekers van diens meer dan 400 hectaren grote eigendom. Tijdens zijn recitals bracht de organist niet alleen de verzoeknummers van Du Pont ten gehore, maar etaleerde hij ook geregeld het talent voor klanknabootsingen dat hij tijdens zijn jaren in Broadway had ontwikkeld. Zijn *Longwood Sketches: Suite for Organ in Four Parts* (1927) – een soort staalkaart van zijn creaties uit die periode en tegelijkertijd een auditieve verkenning van Amerika's landschap en cultuur – bevat uiteenlopende impressies

van Swinnens nieuwe *Umwelt*: van watervallen tot *Native Americans*. Zijn metamorfose tot wereldburger en moderne artiest leek daarmee compleet. Toch zou de band met Vlaanderen en de Vlaamse beweging de Kempense musicus nooit helemaal loslaten.

Samen met Augusta Vantilt bleef Swinnen zijn Vlaams-katholieke roots cultiveren. Niet alleen knoopten ze contacten aan met andere Vlaamse expats in de VS, het echtpaar stak ook geregeld de oceaan over om in hun land van herkomst de vakantie door te brengen. Dat een en ander niet helemaal los viel te zien van Swinnens Vlaamsgezinde overtuiging, blijkt onder meer uit een korte reportage die in augustus 1950 verscheen in het Vlaams-voelende organisten-tijdschrift *De Schalmey*. Auteur Bertien de Keyzer (tevens de drijvende kracht achter het blad) blikte erin terug op een bezoekje aan Swinnen en

Boven: Firmin Swinnen aan het orgel.
[Erfgoedcel Herselt - Collectie Swinnen]

Links: Firmin Swinnen bij zijn reusachtige zelfontworpen orgel in Longwood Gardens. [Erfgoedcel Herselt - Collectie Swinnen]

(Pierre du Pont noteerde in 1949: "*The organ at Longwood with Firmin Swinnen at the keys touches a chord within me that responds to no other hand. May it be ever so.*" [<https://longwoodgardens.org/swinnen/>])

zijn echtgenote tijdens een vakantie in Herselt: *"Mevrouw Swinnen legt een nieuwe plaat op, ze lachte naar haar man en dan – op een orgel met 270 registers – steigert de Vlaamse Leeuw de lucht in, hij kon zó de aanvang zijn van een revolutie, de akkoorden dreunen onderaan de melodie als de rhytme-bonk van duizenden sterke voeten, als de opmarsch van een volk!"*

Het ging om een eigen opname van Swinnen, vermoedelijk ingespeeld aan zijn reusachtige orgel in Longwood Gardens. De plaat was niet bestemd voor publicatie en maakte deel uit van Swinnens privécollectie. Dat de musicus in zijn nieuwe Amerikaanse thuis een orgel-interpretatie wijdde aan het flamingantische strijdlid *par excellence* staat op zich al gelijk aan een belijdenis. Zoals De Keyzers verslag laat vermoeden, was Swinnen daarbij niet ongevoelig voor een roesvolle muzikale beleving van het nationale gevoel, waarvoor het orgel zich uitstekend leende. Sinds de 'taalminnaren' en Peter Benoît werden – mede in navolging van de Duitse romantiek – ook binnen de culturele Vlaamse beweging bijzondere kwa-

ON BOARD N.S. ROTTERDAM
Holland-America Line

Boven: Firmin Swinnen en Augusta Vantilt tijdens de terugvaart naar Amerika. Het echtpaar bracht ongeveer om de twee jaar de zomervakantie door in Herselt, waar Swinnen geregeld huisconcerten verzorgde. Volgens de getuigenis van een familielid eindigde de organist ieder concert met *De Vlaamse Leeuw*. [Erfgoedcel Herselt - Collectie Swinnen]

Links: De woning van Swinnen en Vantilt in Wilmington (Delaware). [Erfgoedcel Herselt - Collectie Swinnen]

Bondslied V.O.S. - B.V.O.S.

Woorden van Jef Quintens

Muziek van F. Swinnen

Namen wij, bij dwang van wetten,
't Doodend vuuroer in de hand ;
Leerden wij op menschen mikken,
In den naam van 't Vaderland ;
Tot gedrilde moordenaren,
Ons heeft moeder niet gebaard ;
Vreedzaam wil de Vlaming leven { bis
Aan zijn eigen stillen haard.

Refrain :

V.O.S-sen (bis), hoog ons vlag en eeden (bis),
Trots bedreiging, hoon en haat ! (bis)
Voor Vlaanderen en den vrede
Ons woord en daad !

Streden wij op 't woord des Konings,
In den grooten wereldbrand ;
Stelden wij voor brandkasthelden
Eigen lijf en goed in pand ;
Midden slijk en bloed en lijden,
Midden onrecht, haat en hoon,
Rees ons Vaderland, ons Vlaandren { bis
In ons hart op liefdetroer.

Door het lange leed gelouterd,
Zwoeren wij den duren eed :
Vlaanderen vrij en groot te maken
En te weren 't oorlogsleed,
Weg den oorlog ! Weg het onrecht !
Weg vermomde slavernij !
Ieder Vlaming vrij in Vlaandren { bis
Ieder volk op de aarde vrij.

nen, blijkt verder uit het feit dat Swinnens melodie in 1927 ook tijdens een algemeen VOS-BVOS congres weergalmd (‘Congres van den Landsbond V.O.S.-B.V.O.S op 30 oktober 1927’, in: *De Vlaamsche Oudstrijder*, 6 november 1927). Het ‘Bondslied’ wordt vermeld en in extenso geciteerd in de monografie *De Vossen* (1979) van Guido Provoost. Hoewel het lied waarschijnlijk geen bijzonder prominente plaats in de werking van de vereniging veroverde, werd het anno 2019 nog opgevoerd op de ledendag ‘100 jaar VOS’ in Diksmuide. [ADV.N, VPR1241]

liteiten toegedicht aan volksliederen en ‘toonkunst’. Alsof ritme en melodie bij machte waren om de anders zo abstracte natie tastbaar te maken en een wil- en ordeloze volksmassa te stroomlijnen tot een eendrachtig geheel.

Wellicht heeft een dergelijk geloof in de gemeenschaps- en natievormende kracht van muziek er mee voor gezorgd dat Swinnen zich in 1926 aan het componeren zette van een ‘bondslied’ voor de Vlaamse oud-strijders. In de eerste plaats wilde hij echter vooral een Vlaamsgezinde jeugdkameraad een dienst bewijzen. Het was immers Swinnens oude vriend en streekgenoot Jozef Van Dingenen, medeoprichter van VOS-Vilvoorde, die een beroep deed op de organist, toen onder de Vlaamse oud-strijders de nood aan een eigen hymne groeide.

Een marslied voor de oud-strijders

"Zou er dan niet één V.O.S. gevonden worden die, in een machtig lied, al ons wee en lijden, gansch onzen strijd, heel ons programma zou saambrengen? Zou er dan niet één toondichter het op zich nemen willen, de woorden van den dichter te onderlijnen met een begeesterende stapmarsch?", zo verzuchtte K. Nuyts, voorzitter van de Borsbeekse afdeling in het VOS-weekblad *De Vlaamsche Oudstrijder* van 27 februari 1927. Het belang van een ‘bondslied’ kon toch bezwaarlijk overschat worden, aldus de auteur. Er was geen betere manier om tegelijkertijd het groepsgevoel binnen VOS aan te zwengelen en de uitstraling van de vereniging tegenover de buitenwereld te bevorderen: *"hoe menigmaal heeft ieder onzer, op 't een of 't ander V.O.S.-senfeest al niet ondervonden, hoe onze mannen lijk een kudde over de straat loopen. Kenden zij eenig strijdliederen, zingen zouden zij zeker".*

K. Nuyts' passionele oproep was tekenend voor het groeiende verlangen onder de oud-strijders naar een eigen marslied. Wat de auteur echter over het hoofd had gezien, was dat zo'n eigen lied inmiddels al gecreëerd én aangekondigd was in het VOS-weekblad *De Vlaamsche Oudstrijder*.

Nadat Swinnen op vraag van Van Dingenen het muzikale deel van het werk voor zijn rekening had genomen, was VOS-Vilvoorde via een wedstrijd op zoek gegaan naar een rakende tekst. In *De Vlaamsche Oudstrijder* van 14 november 1926 werd de winnaar bekend gemaakt: Jef Quintens, een onderwijzer uit het Limburgse Berlingen. In zijn vrije tijd trad Quintens op als secretaris van de lokale afdeling van de Bond van de Kroostrijke Gezinnen, waarvoor hij in 1933 overigens óók een 'bondslied' leverde. Daarnaast liefhebberde de onderwijzer in het schrijven van jeugdproza: in 1933 publiceerde hij onder het pseudoniem J. van Beregem een *Vlaamsch Filmke* onder de titel *Mislukte Globetrotters* (nr. 119).

Anno 1926 kon VOS een verbindend strijdlid wel gebruiken. De vereniging kampte al enkele jaren met een interne crisis. Door de aanslepende contramine tussen oprichter Jozef Verduyn en het

bestuur hadden de Vlaamsgezinde oud-strijders bij zowel leden als niet-leden aan geloofwaardigheid ingeboet. Ook de groeiende tweespalt tussen een minimalistische

Firmin Swinnen op gevorderde leeftijd. [Erfgoedcel Herselt - Collectie Swinnen]

Rechts in beeld: de zilveren medaille van de Firmin Swinnen Award, uitgereikt aan de tweedeprizewinnaar van de Longwood Gardens International Organ Competition. [Erfgoedcel Herselt - Collectie Swinnen]

sche en nationalistische strekking deed de eensgezindheid binnen VOS geen goed. Vanuit verschillende hoeken van de Vlaamse beweging klonk de kritiek dat de vereniging haar beste tijd had gehad. Het 'Bondslied' van Swinnen en Quintens laat zich in deze context lezen als een statement. Niet alleen bood de tekst met enkele gepeperde nationalistische passages weerwerk tegen al wie de oud-strijders slapheid in de Vlaamse kwestie aanwreef ("Weg vermomde slavernij! / Ieder Vlaming vrij in Vlaanderen / Ieder volk op aarde vrij"), er sprak ook een overtuigd pacifisme uit: "Tot gedrilde moordenaren, / Ons heeft moeder niet gebaard; / Vreedzaam wil de Vlaming leven / Aan zijn eigen stillen haard". Dat laatste paste in een bredere evolutie. In een periode waarin de Belgische regering nieuwe defensieve investeringen in het vooruitzicht stelde, zette VOS onder impuls van de radicale pacifist Armand Suls voluit in op 'Nooit meer oorlog'.

Convergerende werelden

Als Swinnens geste aan de oud-strijders iets aantoonde, is het hoezeer de echo's van zijn Vlaamse en katholieke verleden in Longwood Gardens nog steeds hoorbaar waren. Ook in sommige van zijn optredens voor Du Pont en zijn gasten klonk bij velen nostalgie door naar het katholieke Vlaanderen van zijn jeugd. Onmiskenbaar een bekentenis van heimwee is een improvisatie die Swinnen tweemaal (in oktober 1923 en februari 1924) opvoerde: *Kermesse flamande*. Een bondige omschrijving in het programma illustreert hoe

de Kempenaar dit even vrome als uitbundige gebeuren jaren later probeerde op te roepen aan zijn orgel: *"Synopsis: Cathedral Bells and Thebian trumpets announcing the day of joy, Religious pageant, people singing Gregorian music and old Flemish Folk-songs. The day ends with the famous Wooden-shoe dances."*

Firmin Swinnen verstond als geen ander de kunst om diverse registers te bespelen. Het verklaart mede zijn subtiële, maar blijvende weerklank. Anno 2024 wordt in Longwood Gardens nog steeds een Firmin Swinnen Award uitgereikt aan de tweedeprijswinnaar van een orgelcompetitie; organiste Pamela Kane schreef in 2013 een proefschrift over Swinnens *Longwood sketches*; en tot op vandaag kan men in Wilmington (Delaware) een Swinnen Drive aantreffen in de wijk Westerlo, de plaats waar de Vlaams-Amerikaanse organist zijn laatste levensjaren sleet. [Aragorn Fuhrmann]

Onder: Het graf van Firmin Swinnen en Augusta Vantilt in Wilmington. Rechts: In 1997 organiseerde pianodocente aan het Lemmensinstituut Els Swinnen in samenwerking met onder andere de gemeente Herselt een herdenking van haar 15 jaar eerder overleden grootoom. [Erfgoedcel Herselt - Collectie Swinnen]

Bronnen bij deze bijdrage:

De Erfgoedcel Herselt bewaart en beheert een uitgebreide collectie van en over Firmin Swinnen. Anoniem, Uit Vilvoorde, in: *De Vlaamsche Oudstrijder*, 14 november 1926; K.N., Zingen, in: *De Vlaamsche Oudstrijder*, 27 februari 1927; B. de Keyzer, Het Sprookje dat Mr. Swinnen beleefde, in: *De Schalmey*, jg. 5, 1950, nr. 4, augustus, pp. 93-94; G. Provoost, *De Vossen. 60 jaar Verbond van Vlaamse Oudstrijders (1919-1979)*, 1979; P. Lemmens, *70 jaar VOS. Een geschiedkundig overzicht*, 1989; H. Kerstens (red.), *Firmin Swinnen, 1885-1972: een Vlaams organist in de USA met Muziek voor Miljoenen*, Tongerlo, 1997; S. Beelen, Vos-Bondslid kan nog altijd actuele toets aan, in: *De VOS*, april 2005, pp. 12-13; P. Kane, *The 1927 Longwood Sketches of Firmin Swinnen: Replica of a Scenic Film Score*, Greensboro, 2013; M. Schoups & A. Vrints, *De overlevenden. De Belgische oud-strijders tijdens het interbellum*, 2018; K. Eyckmans, Firmin Swinnen: beroemd organist in de USA: vergeten in België?, in: *Gouwtijdschrift*, jg. 59, 2022, nr. 2, pp. 26-30; J. Dewilde, *Muziek*, 2023, geraadpleegd op 26 augustus 2024, op: encyclopedievlaamsebeweging.be/muziek; A. Focquaert, *Swinnen, Firmin*, geraadpleegd op 26 augustus 2024, op: <https://www.svm.be/componisten/swinnen-firmin>.

"IN DE GROND ZEDDE NE MENS, ZEDDE NEN DOËDGEWOËNE MENS"* Hommage aan Wannes Van de Velde

In 2021 werd het beeld van Wannes Van de Velde (1937-2008) van de hand van Michael Bracke overgebracht naar de binnentuin van het ADVN. Dat gebeurde nadat deze zogeheten Juffertuin – een verwijzing naar de stedelijke meisjesschool die hier van 1882 tot 1971 was gevestigd – in samenwerking met het Antwerpse stadsbestuur en de wijkvereniging Klein Antwerpen werd ingericht als een collectieve ecologische samentuin.

Beeld van Wannes Van de Velde in de binnentuin van het ADVN.

Een beeld en een borstbeeld

Kort na zijn overlijden lanceerde Klein Antwerpen, dat enkele jaren geleden een onderkomen vond in het ADVN, het idee om in de omgeving van de Antoon Van Dijkstraat, waar Wannes Van de Velde lange tijd woonde, in het publieke domein een levensgroot beeld van hem in brons te plaatsen. Dat ging uiteindelijk niet door, maar ondertussen was de aangezochte beeldhouwer beginnen te boetseren. Wel werden drie kleinere beelden in brons gegoten op initiatief van Paul Fantin (1949-2020), oprichter en eerste voorzitter van Klein Antwerpen. Eén daarvan belandde via diverse omzwervingen in het ADVN. Christiaan Ketele, de huidige voorzitter van Klein Antwerpen, kwalificeerde de plaatsing van het beeld op de ontharde en vergroende voormalige speelplaats als *"eindelijk goed thuis"*. In 2010 was al een borstbeeld van Wannes Van de Velde, eveneens van de hand van Michael Bracke, opgehangen aan de gevel van het niet ver van de Lange Leemstraat gelegen wijkcentrum Elcker-Ik (Brueghelstraat 31).

Een veelzijdige artiest

Hoewel hij oorspronkelijk beeldend kunstenaar was en later ook poppenspeler, flamencogitarist, docent en schrijver, genoot en geniet Wannes Van de Velde met zijn heel eigen en beklijvend stemgeluid vooral bekendheid als bewerker, componist-tekstschrijver en vertolker van meestal in een kleurrijk en beeldend Antwerps gepresenteerde liederen. In het voorwoord bij de driedelige CD-box *Wannes Van de Velde* uit 1999 getuigde hij over het gebruik van het Antwerps als taal om te zingen als volgt: *"Ik behoor tot de generatie die nog volledig in het dialect werd opgevoed. Nederlands heb ik op school geleerd,*

Wannes Van de Velde was een multimediale artiest en genoot ook bekendheid als poppenspeler. [ADVN, VFA11241]

* Zinsnede uit het lied *In de grond* van het album *Laat de mensen dansen* van Wannes Van de Velde uit 1969.

maar mijn omgangs- en gedachtenantaal, de klank die me in de mond ligt, is het Antwerps dialect.” Zijn eerste album dateert uit 1966, zijn laatste uit 2006.

Een voornaam volstaat

Wannes, een voornaam die al tijdens zijn leven de proporties had aangenomen van een begrip, heette voor de burgerlijke stand Willy en noemde zich aanvankelijk Wim. Hij observeerde en registreerde wat zich rondom hem voordeed – bij wijze van spreken van Antwerpen via Afrika tot Alaska – en berichtte erover in een heel specifiek idioom, dat van ‘de Antwerpse universalist’. Helder en scherp, principieel kritisch, eerder ironiserend dan bijtend, bedachtzaam en dikwijls met melancholie, nooit kwetsend, soms mild, vol van nagels met koppen. De karakterisering tedere anarchist, die Hubert Lampo (1920-2006) toedichtte aan zijn literaire collega Louis Paul Boon (1912-1979), is minstens evenzeer van toepassing op Wannes Van de Velde, die dit begrippenpaar als het ware verpersoonlijkte. Bij Wannes ging het om intellectuele en artistieke vrijheid, menselijke oprechtheid en (herverdelende) rechtvaardigheid. Hij was heel veel en heel divers, maar nooit gratis, goedkoop, voor de hand liggend of banaal. Wannes was, zoals iemand het onlangs treffend uitdrukte, *“een uitstekende muzikant met een mening”*. Aan het genre van de zogeheten protestsongs, dat populair was toen hij in de jaren 1960 debuteerde als muzikant, voegde hij zowel in de diepte als de breedte meer dan één extra dimensie toe.

Een geëngageerde non-conformist

Wannes, een constructieve en warme non-conformist, legde zout op vele slakken, omdat het niet anders kon, omdat het moest. Zo kante hij zich tegen hypocrisie en opportunisme, hermetisch intellectua-lisme, kretologie, de onverbiddelijke en niets of niemand ontziende dominantie van geld en kapitaal, oppervlakkige mediocriteit en uniformiteit, (exclusief) nationalisme, klerikalisme en opgeklopte en modieuze hypes. Maar evenzeer tegen zelfgenoegzaamheid,

Drie concertbeelden van Wannes Van de Velde en groep. Boven, vlnr: Walter Heynen, Flor Hermans, Wannes Van de Velde en Bernard Van Lent. Midden: Wannes Van de Velde. Onder, vlnr: Flor Hermans, Wannes Van de Velde en Bernard Van Lent. [ADV.N, VNE159/4, VNE159/8 & VNE196/31]

Concertbeeld, vlnr: Koen De Cauter, Wannes Van de Velde, Johan Verminnen en Kris De Bruyne. [ADV.N, VNE3159/7]

maatschappelijke onverschilligheid, intolerantie en messianisme, de (intentioneel) onzorgvuldige omgang met (bouwkundig) historisch erfgoed, consumptiedrift en commercialisering. En niet minder tegen het prevaleren van materiële boven emotionele waarden, discriminatie en intimidatie, milieuverloedering en ruimtelijke wanorde en patriotisme en militarisme. Aan zelfbenoemde machthebbers en zelfverklaarde autoriteiten had hij een broertje dood. Als de keizer naakt is, moet dat worden gezegd, geschreven en gezongen, altijd en overal. Tegen de stroom in, haaks op de tijdgeest, dwars en beziel met niets minder dan de allerbeste bedoelingen. Ook het grote en luid verkondigde gelijk was niet aan hem besteed. In 1997, toen Wannes zestig werd, ontving hij de Arkiprijs van het Vrije Woord. Deze bekroning mocht hij in ontvangst nemen in kunstgalerij De Zwarte Panter van Adriaan Raemdonck in de Antwerpse Hoogstraat, waar hij bij de opening in 1970 de muzikale omljsting had verzorgd.

De mens en de samenleving moeten eraan worden herinnerd dat het beter kan, of althans zou moeten kunnen, dat het onze plicht is om te blijven proberen om het anders en beter te doen, en dat het algemeen belang ertoe doet. Dat heeft de eigenzinnige maar collectief denkende en voluntaristische Wannes Van de Velde een leven lang voorgeleefd. Authenticiteit, mededogen, verontwaardiging en humaniteit waren zijn kwaliteitsstandaarden, zijn lichtbakens op weg naar wat vandaag een inclusieve maatschappij wordt genoemd. De Vlaamse, in Nederland docerende literatuur- en cultuurwetenschapper Geert Buelens verwoordde het correct toen hij in 2014 onder de veelzeggende kop *Het fenomeen Wannes* schreef dat Wannes Van de Velde “*zich liet inspireren door de lokale volkscultuur om kunst te maken met een blik op de wereld*”. De pioniersrol van Wannes in het opnieuw onder de aandacht brengen van de Antwerpse en Vlaamse histori-

sche liederenschat, en als gevolg daarvan de opleving – tegen de achtergrond van een brede internationale beweging – van de eigentijdse volksmuziek of folk in Vlaanderen vanaf de late jaren 1960, kan moeilijk worden overschat. Velen zijn schatplichtig aan hem, en erkennen of erkennen dat ook.

Houtsnece. Wannes Van de Velde, s.d. [Collectie Erfgoed Wannes Van de Velde]

Stad. Pastel. Wannes Van de Velde, s.d.
[Collectie Erfgoed Wannes Van de Velde]

De Vlaamse beweging

Met de Vlaamse beweging onderhield Wannes Van de Velde levenslang een moeizame, complexe en getroebleerde relatie. In een interview uit 2005 stelde hij het aarzelend en bijna verontschuldigend als volgt: *“Ik vind trouwens dat gegeven ‘België’, ach... wij wonen hier op een zakdoek, niet eens een voorschot. (...) Maar ik vind, om nu terug te keren tot de kern van dit discours, dat wij als Vlamingen – ik wil het woord nu echt gebruiken – heel veel te danken hebben wat de inhoud betreft, ook in de literatuur en de gezongen tradities van het volkslied, dat wij heel veel te danken hebben aan die nabijheid van de Franse taal, van de Latijnse cultuur.”*

Voor Wannes waren het algemeen belang en solidariteit – over grenzen van welke aard ook heen – in essentie belangrijker dan identiteit. Vlaanderen op zich zegde hem niet bijzonder veel, wel de

verbetering van de levenskwaliteit, in de regio waar hij woonde en niet minder elders in de wereld. *“De flamingant ne me traîtez; je suis Flamand, fils d’ouvrier”*, zo luidt de slotzin van een Franstalig lied van deze zoon van een metaalbewerker en een naaister, alle twee begiftigd met veel zangtalent. In *Zwijgt me van de Vlaamse kwestie* drukte hij uit waar het hem – in de traditie van het maatschappijkritische internationalisme van de arbeidersbeweging en haar sympathisanten – echt om ging: *“Want of er wordt geroepen of geprotesteerd, ’t is van de kleintjes dat er wordt geprofiteerd, da’s overal gelijk, in ’t oosten en in ’t westen, en daarom spreek ik liever van geen Vlaamse kwestie”*. In *’t is Vlaams*, ’t trekt op geen kloten uit hetzelfde album, *Laat de mensen dansen* uit 1969, keerde hij zich tegen iedereen die neerkijkt op het Nederlands en de Vlaamse dialecten, en dus op de mensen die dat spreken, maar tegelijk tegen fascistoïde Vlaams-nationalisten die de collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog verheerlijken

Nieuwe vlaamse school Nouvelle école flamande

— erkent in zichzelf DEZE vlaamse traditie, dat het universele van de moderniteit in de eigen aard, d.i. de vlaamse, vervat ligt;

— is zich bewust dat onze oudere vlaamse schilderscholen hun eigen aard door vergelijking met de buitenlandse, d.w.z. andere schilderscholen, vonden en opdroegen;

— is de overtuiging toegedaan dat de authentieke schilderkunst in wezen nooit formeel of modieus is geweest, maar uiteraard alleen essentieel, waardoor zij verstaat de essentie niet te verwarren met de tijdelijke mededeling der vroegere meesters;

— zij erkent derhalve alleen de OVERSCHRIJDEnde instelling van het individu als bepalend voor het avant-gardisme;

— zij keert zich af van de in België en in het buitenland opgeldmakende opvatting als zou er een « Belgische » schilderschool bestaan, een opvatting die een contradictie in terminis insluit;

— vermits Belgisch niet met het Vlaamse autochtone samenvalt — en die zich wil staande houden door een kultus van formalisme.

— zij wenst in de zin van HAAR BEGINSelen effectief tegen deze laatste opvatting te handelen, door zich openlijk af te scheiden en zich als de « nieuwe vlaamse school » te beken-nen.

MARK CLAUS
HERMAN DENKENS
JAN DRIES
VIC GENTILS

JEF KERSTING
NIC KLERKS
GUY MEES

ENG. VAN ANDERLECHT
GUY VANDENBRANDE
WIM VAN DE VELDE
JEF VERHEYEN

Est convaincue que le concept de l'Universalité moderne est incluse en propre depuis toujours dans la tradition flamande.

Est consciente d'autrepart que nos anciennes écoles flamandes ont affirmé leur originalité par contraste avec les courants étrangers.

Affirme que la peinture authentique ne fut jamais l'expression d'une mode mais qu'elle puise sa valeur dans son essence même.

Elle admet seulement que le dépassement de l'individu est le critère de l'avant-garde.

Elle nie l'opinion édictée soit en Belgique, soit à l'étranger qu'il existe une peinture belge; conception qui repose sur une contradiction des termes — puisque belge et flamand autochtone sont incommensurables — conception ne trouvant son appui que dans le culte d'un certain formalisme.

Elle se dresse, dans le sens de ses origines contre le vocable « peinture belge », décide de s'en séparer publiquement en se reconnaissant essentiellement comme « nouvelle école flamande ».

MARK CLAUS
HERMAN DENKENS
JAN DRIES
VIC GENTILS

JEF KERSTING
NIC KLERKS
GUY MEES

ENG. VAN ANDERLECHT
GUY VANDENBRANDE
WIM VAN DE VELDE
JEF VERHEYEN

Wannes Van de Velde was een van de ondertekenaars van het manifest van de Nieuwe vlaamse school uit 1960. De tekst combineerde een expliciet Vlaamse met een sterke internationale oriëntatie en werd tegelijk in het Nederlands en het Frans gepubliceerd. [© Jef Verheyen Archief - Scan M HKA/CKV]

en Duitse marsliederen uit die tijd scanderen. In *Pieter Brueghel in Brussel*, uit het album *M'n beste* (1969), becommentarieerde hij de verfransing van de Belgische hoofdstad met een combinatie van spijt en weemoed. Maar ook met poëzie en nuance, twee elementen waarvan zijn hele werk doortrokken is. Zo was hij als militante en consequente antifascist niet te beroerd om de flamingantische collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog niet te isoleren, en dus uit te vergroten, maar die te situeren in een breed Europees verband.

De Nieuwe vlaamse school

Wannes Van de Velde erkende de emanciperende betekenis van de Vlaamse beweging, vooral in de zin dat het 19de- en vroeg 20ste-eeuwse *Arm Vlaanderen* er sociaal en intellectueel mee door werd opgetild. Dat de opeenvolgende staatshervormingen het België waarin hij was opgegroeid vanaf 1970 hertekenden en het verzelfstandige Vlaanderen vervolgens dikwijls meer bezig was met zichzelf dan met de rest van de wereld, griefde de in de Antwerpse Zirkstraat

— niet ver van de Schelde — geboren multimediale kunstenaar. Wannes' werk is ondenkbaar zonder Antwerpen, Vlaanderen en België, maar hij oversteeg deze drie entiteiten ruimschoots en globaliseerde ze als het ware.

In het licht van het voorgaande is het vermeldenswaard dat Wannes Van de Velde in 1960 als 23-jarige één van de elf ondertekenaars was van het tweetalige manifest (Nederlands en Frans) van de het jaar voordien opgerichte Nieuwe vlaamse school, een kortstondig en eerder informeel collectief van avantgardistische beeldende kunstenaars die voornamelijk in het Antwerpse woonden en werkten. De aanhef van deze tekst, die werd geschreven door kunstcriticus en literator Paul De Vree (1909-1982) en kunstschilder Jef Verheyen (1932-1984), luidde dat de groep “in zichzelf DEZE Vlaamse traditie, dat het universele van de moderniteit in de eigen aard, d.i. de Vlaamse vervat ligt”, erkent. Verderop werd enerzijds gesteld dat “vermits Belgisch niet met het Vlaamse autochtone samenvalt” en anderzijds “dat in wezen pikturaliteit zonder grenzen is”. De Nieuwe vlaamse school was internationaal georiënteerd en beschikte over heel wat buitenlandse contacten, maar positioneerde zich tegelijk affirmatief als erfgenaam van de schilderkunstige traditie die in de late middeleeuwen was begonnen met de Vlaamse Primitieven.

“Correspondent in eigen land”

In Wannes' oeuvre vanaf de jaren 1970 kwam de Vlaamse beweging nog slechts heel sporadisch aan bod, en zijn visie erover veranderde fundamenteel nauwelijks. De vele en ingrijpende transitie's die de steeds mondialer wordende samenleving tijdens de jongste decennia in zowat alle opzichten in Vlaanderen en ver daarbuiten doormaakte, interesseerden hem des te meer. Hij hield de vinger aan de pols, noteerde, reflecteerde, formuleerde, stimuleerde en inspireerde. Net als de Nederlandse journalist Marc Chavannes (1946-2024) was Wannes als het ware een *“correspondent in eigen land”*.

Wannes' werkkamer in zijn woning aan de Antoon van Dyckstraat, zijn schrijfkot zoals hij het noemde, werd heropgebouwd in het Museum Vleeshuis in Antwerpen. Die museale reconstructie werd gerealiseerd in samenwerking met de vzw Erfgoed Wannes Van de Velde, die op haar website uitgebreid informeert over Wannes en

De werkkamer van Wannes Van de Velde kreeg in 2019 een nieuwe thuis in Museum Vleeshuis. Naast muziekinstrumenten zijn er onder meer boeken, poesjenellepoppen, foto's, tekeningen en schilderijen te zien. [© Frederik Beyens]

evenementen omtrent hem. Zijn archief wordt bewaard in het Letterenhuis (Antwerpen). In 2021 produceerde Radio 1 (VRT) een driedelige podcast met als titel *Wannes*.

Ne zanger is een groep

Dat het ADVN onbevangen, onbevooroordeeld, met kritische zin, objectiverend en in een breed internationaal verband de geschiedenis en het erfgoed van de Vlaamse beweging – in overeenstemming met de in 2019 doorgevoerde naamswijziging tot archief voor nationale bewegingen – in kaart brengt, collectioneert, documenteert, bestudeert en publieksgericht kenbaar maakt, sluit helemaal aan bij hoe voormalig buurtbewoner Wannes de mensen en de wereld waarin zij leefden benaderde. Dat het beeld van hem in de Juffertuin in de Lange Leemstraat werd vernoemd naar de titel van het lied *Ne zanger is een groep* uit zijn gelijknamige album (1976), herinnert eraan dat mensen medemensen nodig hebben en dat individuen niet kunnen zonder collectiviteiten. Die boodschap blijft actueel en zal dat ook in de toekomst zijn, precies omdat ze universeel is, net als Wannes zelf.

[Nico Van Campenhout]

Met dank aan Geert Colpaert, Christiaan Ketele en Jo Vermeulen.

Bronnen bij deze bijdrage:

R. Devroede & T. Foubert, *Wannes Van de Velde*, Antwerpen-Leuven, 2005 (*Unesco Cahiers*, nr. 8); G. Buelens, Het fenomeen Wannes, in: *De Standaard (der Letteren)*, 31 januari 2014; CD-box Wannes Van de Velde. Integraal, Brussel, 2015; D. Peremans, *Wannes. Hier is hem terug*, Berchem, 2016; N. Van Campenhout, signalement van Dree Peremans, *Wannes. Hier is hem terug*, in: *WT*, 2016, nr. 3, pp. 281-282; E. Rinckhout, *Wannes Van de Velde. Beeldend werk*, Antwerpen, 2017; G. Claeys & J. Faes (red.), *De Panter praat. Adriaan Raemdonck in 12 postulaten*, Antwerpen, 2023, pp. 39 en 44; In de *Canon van Vlaanderen: Wannes Van de Velde*, 2023, op: <https://www.canonvanvlaanderen.be/events/rock-werchter/>; In de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging*: G. Buelens, *Populaire muziek*, 2024, op: <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/populaire-muziek>; A. De Troij & A. Gonnissen (red.), *Jef Verheyen. Venster op het oneindige*, Veurne, 2024 - catalogus bij de gelijknamige tentoonstelling in het KMSK Antwerpen (23 maart - 18 augustus 2024).

De naam van het beeld van Wannes Van de Velde in de binnentuin van het ADVN werd ontleend aan de titel van dit album van hem uit 1976.

Open Atelier in de Juffertuin van het ADVN:

Michael Bracke

Tijdens de weekends van 28-29 september en 5-6 oktober 2024 wordt in het district Antwerpen-stad de jaarlijkse editie georganiseerd van de Open Ateliers (www.openateliers.be).

Er is een groepstentoonstelling van de deelnemers in het Zuiderpershuis, maar de hoofdmoot van dit initiatief bestaat erin dat geïnteresseerden kennis kunnen maken met beeldende kunstenaars op hun werkplek of op een andere locatie die hen vertrouwd is.

Michael Bracke volgde de opleiding beeldhouwen aan de kunstacademie van Berchem. Zijn job als dierenoppasser en -verzorger in de Zoo van Antwerpen maakt dat hij – naast andere thema's – heel wat beelden van dieren realiseerde. Daarnaast is hij de maker van het beeldje van Wannes Van de Velde in de binnentuin van het ADVN. Tijdens de twee weekends van de Open Ateliers presenteert hij in de Juffertuin een selectie uit zijn werk en is hij aanwezig om er tekst en uitleg over te verschaffen en te demonstreren hoe hij werkt.

VAN ERFGOED KAN U LEREN! Het educatief aanbod van het ADVN

Bent u als leerkracht op zoek naar een educatief lespakket, een workshop of een interactieve rondleiding dan bent u bij ons aan het juiste adres. Het ADVN brengt via een uitgebreid educatief aanbod voor zowel secundair als hoger onderwijs erfgoed naar de klas en maakt het tastbaar voor leerlingen en studenten. Sinds kort richten we ons ook naar groepen NT2-leerders.

Voor het secundair onderwijs bieden we:

- ⇒ De interactieve klasworkshop 'Hoe verleidt propaganda kiezers?'. Leerlingen (2de en 3de graad ASO/TSO/BSO) leren kritisch kijken naar propaganda van verscheidene politieke partijen in binnen- en buitenland en krijgen gaandeweg inzicht in de bestaande propagandavormen en -technieken.
- ⇒ De workshop & rondleiding in het ADVN 'Archief is niet stof of saai!'. Leerlingen maken kennis met divers bronnenmateriaal en leren kijken naar erfgoedobjecten. Tijdens de rondleiding zien ze hoe archief wordt bewaard en waarom dit belangrijk is voor later.

Voor het hoger onderwijs bieden we:

- ⇒ Een rondleiding achter de schermen is de ideale kennismaking met de werking van een archief. Studenten worden ondergedompeld in een bad van diverse bronnen en maken kennis met de functies van een archief: het verzamelen & bewaren, de digitalisering, het

onderzoeken en het presenteren & participeren. Op vraag kunnen er inhoudelijke accenten worden gelegd op bepaalde thema's.

- ⇒ De interactieve workshop emotienetwerken die als doel heeft mensen uit te nodigen om zich te uiten over hoe ze zich voelen bij een bepaald erfgoeditem. De bedoeling is om naar elkaars emoties te luisteren, in dialoog te gaan, kritisch naar erfgoed te kijken en zo erfgoedwijzer te worden.

Voor NT2-leerders bieden we:

- ⇒ De workshop 'Bewaren en ervaren' is ontwikkeld op maat van NT2-studenten en leerlingen die graag kennis willen maken

met een archief. Met de startquote 'Wat vind jij belangrijk en wat wil jij bijhouden voor later?' zoeken we samen wat de functie van een archief is en wat er zoal terug te vinden is in de collectie van het ADVN.

Voor meer informatie over ons educatief aanbod en reservaties contacteer het ADVN langs:
publiekswerking@advn.be.
[Sophie Gyselinck]

DE VLAAMSE AUTOMOBILISTENBOND (VAB) IN DE CARTOONCOLLECTIE VAN HET ADVN

Dit jaar viert de Vlaamse Automobilistenbond (VAB) een belangrijke verjaardag. Precies honderd jaar geleden, op 30 september 1924, ging de VAB van start, toen nog als Vlaamse Automobiëlbond. Als belangenvereniging voor automobilisten zocht de VAB al gauw aansluiting bij die andere Vlaamse vereniging die zich met mobiliteit inliet, de twee jaar eerder opgerichte Vlaamse Toeristenbond (VTB). In 1940 volgde uiteindelijk een samensmelting tot de twee-eenheid VTB-VAB. Beide verenigingen waren gedurende vele decennia elkaars *compagnon de route*, maar in 2008 volgde een splitsing en opnieuw een onafhankelijke koers. Vandaag is de VAB in Vlaanderen nog steeds een van de toonaangevende spelers voor onder meer pechverhelping, rijondericht, autodiagnose en reisverzekeringen. Het ADVN besteedde de afgelopen jaren al meermaals aandacht aan de rijke en boeiende geschiedenis van de VAB. In 2020 ging archivaris Sophie Bossaert in *ADVN-Medelingen* dieper in op de wording van de VAB in haar bijdrage 'Snel op weg'. In 2022 kwam de VAB uitgebreid aan bod in het boek *100 jaar trippen. De Vlaamse Toeristenbond, 1922-2022* van ADVN-onderzoeker Kas Swerts. Ook in de begeleidende tentoonstelling *Samen op stap met de VTB. 100 jaar cultuurtoerisme* in het Antwerpse Zuiderpershuis, kreeg de VAB een ereplaats, met een originele zwart-gele Renault 4 van de VAB-pechverhelpingsdienst 'Wacht op de Weg' als pronkstuk. Om de honderdste verjaardag van de VAB in de kijker te zetten, gooien we het daarom over een andere, misschien wat onverwachte boeg met de presentatie van

een selectie originele cartoons. Doorgedreven onderzoek door medewerkers in het VTB-VAB-archief, bewaard en beheerd door het ADVN, bracht de afgelopen jaren een mooie collectie illustraties en tekeningen aan het licht, vaak van vooraanstaande cartoonisten. Hoewel

Cartoons van Ivan Van Opstal en Peter Frison, ca. 1992.
[ADVN, VQT57]

(De) Autotoerist brachten geregeld werk van tekenaars, gaande van bijvoorbeeld Willy Vandersteen, over Pil (Joseph Meulepas)

deze tekeningen tot dan grotendeels onopgemerkt waren gebleven in het omvangrijke, ruim 170 strekkende meter tellende archief, hoeft hun vondst op zich niet te verbazen. Decennialang was de VTB-VAB een belangrijke promotor van de cartoonkunst in Vlaanderen, met onder meer het tweejaarlijkse *Salon van de Vlaamse Humor* en de eveneens tweejaarlijkse *Prijs voor Vlaamse Humor*. Ook de bondsbladen *De Toerist* en

en Ploeg (Eddy Ploegaerts) tot Ian (Jan De Graeve). Naar aanleiding van het feestelijk gebeuren rond de VAB zochten we een selectie fijne cartoons bijeen met als rode draad de auto, verkeer en, hoe kan het ook anders, de VAB. Bezoekers van het ADVN kunnen nog tot het einde van dit jaar kennismaken met deze nooit eerder vertoonde collectie in onze leeszaal. [Winne Goby]

In januari 1952 nam Pil (Joseph Meulepas) deel aan het eerste *Salon van de Vlaamse Humor* met een reeks cartoons over verkeersborden. [ADV N, VQT12/75]

NISE-LEZING – GEEN WERELDGESCHIEDENIS VAN HET NATIONALISME: Lessen voor heden en verleden

De snelle opmars van populistische partijen overall ter wereld laat zien dat nationalisme een mondiaal verschijnsel is. Ook in eerdere periodes vertoonden nationalistische uitingen in verschillende delen van de wereld grote overeenkomsten. Nationalisme dient dan ook als mondiaal fenomeen bestudeerd te worden.

In deze lezing gaat de historicus Eric Storm in op zijn recente boek *Nationalisme: Een wereldgeschiedenis* (Amsterdam 2024). Hij

bespreekt niet alleen de belangrijkste resultaten van zijn onderzoek naar de ontwikkeling van het nationalisme van de vroegmoderne periode tot het heden, maar reflecteert ook op de belangrijkste lessen die hieruit te trekken zijn. Wie behoren er eigenlijk tot de natie? Hoe nationaal is de natiestaat? Welke rol speelt het nationalisme in het leven van alledag? En heeft de natiestaat nog een toekomst in een tijd van klimaatverandering?

Donderdag 28 november 2024,
19u
Nottebohmzaal,
Erfgoedbibliotheek
Hendrik Conscience
Antwerpen

Meer info binnenkort langs
www.nise.eu en sociale media

BOEKVOORSTELLING – REX TER ZEGE DOOR BRUNO CHEYNS Léon Degrelle en het rexisme in Vlaanderen

Bij de parlementsverkiezingen van 1936 stemden niet minder dan 7 procent van de Vlamingen voor Rex. Een tijd die werd getekend door opeenvolgende crisissen en een stroom aan politieke schandalen die de geloofwaardigheid van de democratie ernstig ondermijnden.

In dit boek wordt voor het eerst een gezicht gegeven aan de tienduizenden Vlamingen die zich lieten verleiden door

de retoriek van de beweging rond de charismatische leider Léon Degrelle. Wie waren zij en waarom geraakten uitgerekend deze mensen verstrikt in de netten van het vooroorlogse populisme?

Bruno Cheyns rekt aan de hand van nieuw en origineel bronnenmateriaal alvast af met enkele van deze hardnekkige vooroordelen.

Uitgeverij Ertsberg en ADVN heten u van harte welkom op de boeklancering op 12 november.

Dinsdag 12 november 2024,
20u in het ADVN

Programma:

- Verwelcoming - Ann Mares
- Panelgesprek met Chantal Kesteloot, Bruno De Wever en Bruno Cheyns
- Moderator: Flip Feyten (ntb)
- Uitleiding: Karl Drabbe
- Receptie & signeersessie

Tickets te bestellen
bij [Uitgeverij Ertsberg](http://UitgeverijErtsberg)

"ZINGEN IS EEN DUBBEL SPREKEN"

Taal en lied: over die onverbreeklijke band lezen we wat hogerop in de mooie bijdrage van Nico Van Campenhout over Wannes Van de Velde. Het ging de legendarische zanger en componist-tekstschrjver ook om het zingen in een heel specifieke taal, het Antwerpse dialect. We leerden dat Wannes de Antwerpse en Vlaamse historische liederenschat aan de vergetelheid onttrok en zo bijdroeg tot de opleving van 'de eigentijdse volksmuziek of *folk* in Vlaanderen'.

In feite stapte Wannes op die manier – misschien zonder het zelf te beseffen – in de voetsporen van Johann Gottfried Herder (1744-1803), een van de grote Duitse denkers en dichters uit de periode van de Verlichting. Herder geloofde namelijk dat de taal niet alleen de bron van ons kennisvermogen is, maar ook de ziel van een volk weerspiegelt. Zijn heimat moet hem daarbij hebben geïnspireerd. Oost-Pruisen, dat sinds het einde van de Tweede Wereldoorlog tot Polen behoort, was ten tijde van zijn geboorte al omringd door Slavische en Baltische volkeren. Hij geloofde dat elk volk een eigen '*Volksgeist*' had en dat alle volkeren gelijkwaardig waren. Tezamen vormden ze de uitingen van een zich doorheen de geschiedenis ontplooiende '*Weltgeist*'.

Dat bracht hem ertoe volksliederen uit te geven, niet alleen Duitse, maar ook – weliswaar in vertaling – die van Letten, Russen en Polen. Gelet op het belang dat hij hechtte aan taal en poëzie verwondert het niet dat de bundel postuum in 1807 gepubliceerd werd onder de titel *Volkslieder: Stimmen der Völker in Liedern*. Daarvoor eren de Polen hem vandaag de dag nog altijd met een eigen museum in het kasteel van zijn geboorteplaats Mohrunen, het huidige Morąg. Vaak wordt Herder "*de vader van het nationalisme*" genoemd, ook door mensen die er een negatieve kijk op nahouden tegenover het nationalisme als beweging. Maar zijn denken heeft geen uitstaan met de manier waarop sommige staten in de loop der geschiedenis vorm hebben gegeven aan de nationale gedachte. Een staatsnationalist was hij allerm minst. De staat was voor hem "*een alles verpletterende administratieve machine*".¹ Herder was, zoals Luc Pauwels schrijft, "*een hartstochtelijke verdediger van de verscheidenheid en eigenheid van volkeren en culturen 'die de rijkdom van de wereld uitmaken'*".² Als we de blik weer wenden naar Vlaanderen en het volkslied, komt onvermijdelijk Willem De Meyer (1899-1983) in beeld. Het aan hem gewijde lemma in de digitale *Encyclopedie van de Vlaamse beweging* beschrijft hem als "*een gedreven propagandist van het Vlaamse volkse*

lied" die "*duizenden zangavonden [gaf] en een groot aantal liedbundels [publiceerde]*".³ Hij stichtte in 1933 mee het Vlaamsch Nationaal Zangverbond (VNZ), was na de oorlog betrokken bij het nieuw opgerichte Algemeen Nederlands Zangverbond (ANZ) en was in 1965 met Mon De Clopper medestichter van de '*Dag van het Vlaamse Lied*'. Ook De Meyer was een 'navolger' van Herder, in die zin dat hij het lied "*in dienst van cultuur en beschaving*" stelde, zoals hij aan Joos Florquin in *Ten huize van vertelde*.⁴ In diezelfde uitzending zei hij dat zingen een "*dubbel spreken*" is en hij staaft die mening met een citaat van zijn muziekleraar: "*Wat met redeneren niet kan bereikt worden, zal door de muziek met diepe aangrijpingskracht in het gemoed gestort worden*". Tijdens de bezetting verweerde hij zich tegen de inmenging van de Duitsers in het programma van het zangfeest omdat "*wij een volk waren met eigen cultuur, dat wenste zichzelf te blijven*". Ook in dat opzicht leefde hij naar de geest van Herder. Het kon niet verhinderen dat hij na de Bevrijding onder andere wegens zijn lidmaatschap van het VNV veroordeeld werd wegens collaboratie. Terugblikkend op zijn leven beschouwde hij "*het doordringen van het Vlaamse lied in het leger als de grootste verovering van de Vlaamse Beweging*".

Dirk Rochtus | voorzitter van het ADVN

- (1) <https://www.wienerzeitung.at/h/johann-gottfried-herder-wir-sind-volker-nicht-ein-volk>.
- (2) <https://doorbraak.be/vandaag-1803-18-december-johann-gottfried-herder-vader-van-het-volksnationalisme>.
- (3) <https://encyclopedievlaamsebeweging.be/nl/de-meyer-willem>.
- (4) https://www.dbnl.org/tekst/flor007tenh14_01/flor007tenh14_01_0005.php

Wikimedia Commons

ADV

ARCHIEF VOOR NATIONALE BEWEGINGEN